

Въпросът за **национално помирение** след краха на комунистическата система е обвързан с **необходимостта от справедливост.**

Един от нерешените от новия политически елит казуси, свързан с комунистическото минало и прехода към демократична система, е именно приемането и прилагането на решения, които да отговарят на обществените очаквания за справедливост.

А проблемът за справедливостта е свързан с понасянето на отговорност от ръководни лица от бившата комунистическа партия и от репресивния апарат на Държавна сигурност.

От тази гледна точка помирението преминава през решаване на **въпросите за справедливостта и отговорността.**

Тук не става въпрос за съдебна отговорност за извършени по времето на комунистическия режим престъпления от различен характер.

⋮

Това е въпрос, относим и разрешим от съдебната система. Отговорността се разглежда и като част от началните декомунизационни процеси, които са характерни за промените от началото на 1990 г. в България. Основният въпрос при решаването на обществената необходимост от справедливост е могат ли кадрите на бившата комунистическа партия, на казионните организации, както и щатните и нещатни сътрудници на репресивния апарат на БКП да заемат ръководни постове? Този проблем се решава чрез **прилагане на лустрация***.

В България обаче не е предприета необходимата **държавна политика** за осъществяване на **декомунизация и на лустрация.**

Липсата на политическа воля и последователност в решенията по тези въпроси е характерен белег за българския преход. Политическа воля липсва и в СДС, политическата сила, която в първите години след смяната на тоталитарната система се обявява за разграждане и скъсването с нея. Характерен белег на конюнктурната политика е, че десните са по-активни в исканията за прилагането на лустрационни механизми, когато са в опозиция и обратното – не са единни и последователни в налагането му, когато са управлявали.

Начални опити за лустрация при правителството на Филип Димитров

Първите опити за въвеждането на **частична лустрация са през 1991-1992 г.** по време на правителството на Филип Димитров (СДС). Един от тях е приемането на параграф 9 от преходните и заключителните разпоредби на Закона за банките и кредитното дело. Той въвежда забраната в ръководните органи на кредитните институции да бъдат назначавани лица, заемали номенклатурни постове през последните 15 години. През 1992 г. е приет

[Законът за временно въвеждане на някои допълнителни изисквания към членовете на ръководствата на научните организации и Висшата атестационна комисия](#)

, известен като

законът „Панев“

(на името на вносителят му депутатът от СДС Георги Панев). С него е органичен достъпът на номенклатурни кадри на БКП, както и на сътрудници на Държавна сигурност до състава на академичните, факултетните, научните съвети, както и до ръководствата на ВУЗ и ВАК. Законът е отменен от БСП през 1995 г. при управлението на кабинета Виденов (БСП).

Пропускане на първия исторически шанс за лустрация

Цялостен законопроект за декомунизация е предложен от СДС в последните месеци от съществуването на правителството на Филип Димитров през 1992 г. Срещу него се обявява тогавашният президент Желю Желев (СДС), който е във влошени отношения с правителството и СДС.

Проектът

предвижда ограничения на заемане на ръководна длъжност

в изпълнителната власт и в предприятията с над 30 процента държавно участие, в държавните медии и в организации на бюджетна издръжка за следните лица:

- кадрови служители и сътрудници на ДС;
- секретари на първични партийни организации на БКП;
- номенклатурни кадри от апарата на ЦК на БКП, ОФ, ДКМС и БЗНС;
- участници в т. нар. „възродителен процес“;
- преподавателите и учителите в АОНСУ, школите на ЦК на БКП и КПСС и в учебните заведения на КГБ.

Законопроектът не е приет и така е пропуснат един от историческите моменти за приложението на законодателство с такъв дух. Държавният глава Желев обяснява позицията си с думите: „Националното помирение и успехът в икономическата реформа са за мен истинската декомунизация“.

Насърчаване от ПАСЕ за прилагане на лустрация

Декомунизацията и в частност лустрацията в страните от бившия социалистически лагер, включително и в България, е насърчавана и от Европа. През 1996 г. Парламентарната асамблея на съвета на Европа (ПАСЕ) приема резолюция 1096 за мерките за разрушаване наследството на бившите комунистически тоталитарни системи. След тях са посочени приемането на редица лустрационни норми. В документът е посочено:

„Асамблеята отбелязва, че някои страни намериха за необходимо да въведат

Пропуснатите исторически моменти за лустрация в България

Написано от Христо Христов
Вторник, 01 Февруари 2011 02:03

административни мерки, като лустрационни или декомунизационни закони. Целта на тези мерки е да бъдат изключени лицата от изпълняване на управленска власт, ако не може да им се има доверие, че ще я изпълняват в съответствие с демократичните принципи, тъй като не са показали никаква ангажираност или вяра в тях в миналото и нямат интерес или мотивация да направят преход към тях сега.

Целта на лустрацията не е да се наказват хора, които се смятат за виновни – това е задача на прокурорите, които използват наказателното право – а да се защити новосъздадената демокрация.”

Пропускане на втория исторически момент от СДС

Въпросът за прилагането на лустрация става актуален след катастрофалното управление на БСП и кабинета Виденов, довело отново България до тежка икономическа криза. На власт идва мнозинството на Обединените демократични сили през 1997 г. Тогава **коалиционният партньор на СДС Народен съюз внася в парламента законопроект** за ограничения при заемане на ръководни длъжности в България. Вносителите се мотивират именно с препоръките на Резолюция 1096 на ПАСЕ.

Двата основни центъра на властта в лицето на премиерът **Иван Костов** и президента **Петър Стоянов** обаче не подкрепят идеята.

„Не мисля, че законът ще има оздравителен ефект за българското общество. Ние вече сме седем години след 10 ноември. Не можем непрекъснато да се озъртаме назад и не може да се движим бързо напред, носейки като раница непрекъснато на гърба си сенките от миналото“

заявява Петър Стоянов. Иван Костов

посочва, че проектът е закъснял –

„един такъв закон ще засегне съвсем малък брой хора“

. Историята днес показва, че и

двата са допуснали стратегическа грешка

и СДС като политическа сила за втори път пропуска историческия шанс да проведе декомунизационната политика докрай, прилагайки лустрацията в България. Отварянето

Пропуснатите исторически моменти за лустрация в България

Написано от Христо Христов
Вторник, 01 Февруари 2011 02:03

на досиетата след 2007 г. показва, че в периода 1997-2001 г. държавната политика не е обвързана с недопускането на сътрудници на ДС на ръководни постове. Това важи с пълна сила по отношение на МВР, специалните служби и дипломацията.

Оцелялата лустрация в Закона за радио и телевизия

През ноември 1998 г. е гласуван Закона за радиото и телевизията, в който е въведен лустрационен текст по отношение на изискванията към членове на Съвета за електронни медии, на Управителните съвети на БНТ и БНР. Текстът (чл. 26, т. 3) гласи: *„Не могат да бъдат членове на Съвета за електронни медии лица, които са били щатни и нещатни сътрудници на бившата Държавна сигурност.“*

Въпреки че тази разпоредба е атакувана пред Конституционния съд, той не го отменя и лустрационният текст съществува и към днешна дата. Тя се оказа и работеща, тъй като в няколко случая членове на СЕМ и кандидати за управите на БНТ и БНР, бяха принудени да се оттеглят, тъй като беше установена тяхната принадлежност към Държавна сигурност.

Конституционният съд и сянката на съмнения

През октомври 1998 г. мнозинството на ОДС в парламента гласува **промени в Закона за администрацията, с които се забранява** на всички, заемали ръководни длъжности в структурите на БКП и администрацията по време на управлението на компартията, да се назначават на управленски постове в държавата за срок от пет години. Под ограничението попадаха и сътрудниците на ДС. Този лустрационни текстове обаче беше отменен от Конституционния съд.

Пропуснатите исторически моменти за лустрация в България

Написано от Христо Христов
Вторник, 01 Февруари 2011 02:03

Тук е мястото да се отбележи, че през 2007 г. комисията по досиетата установи **принадлежност на трима конституционни съдии към Държавна сигурност**, участвали в решенията. Това поставя под съмнение мотивацията при тяхното гласуване при такива важни дела и повдига въпроса за конфликта на интереси на тези конституционни съдии-агенти на ДС при взимането на обективно отношение при подобни възлови решения. Конституционния съд и до днес не е разсеял тези съмнения.

Лустрацията за членовете на комисията по досиетата

През декември 2006 г. мнозинството и опозицията в 40-то Народно събрание гласуват Закона за достъп до документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на БНА. В него е въведен лустрационен принцип по отношение на членовете на новосъздадената комисия. Според приетите условия **членове на комисията не могат да бъдат лица, които са били щатни или нещатни сътрудници на ДС и РУ-ГЩ**, както и техни секретни сътрудници. Това изискване има лустрационен характер, но е прието без забележки, тъй като законодателят е приел, че по този начин ще се гарантира обективност и независимост и обществено доверие към бъдещата дейност на комисията, която е натоварена с осъществяване на държавната политика по разкриването на сътрудниците на ДС и РУ-ГЩ. Никой до момента не е оспорил необходимостта от това законово изискване.

Лустрацията при ГЕРБ

През есента на 2009 г. в 41-то Народно събрание **управляващите от ГЕРБ** приеха **лустрационен тест в правилника на парламента**.

С него се

забранява на сътрудници на бившата Държавна сигурност да са ръководители на парламента

, на парламентарни комисии, да участват в международни делегации, както и изобщо да

Пропуснатите исторически моменти за лустрация в България

Написано от Христо Христов
Вторник, 01 Февруари 2011 02:03

са членове на комисиите по вътрешна сигурност, по външна политика и отбрана, за контрол на Държавна агенция "Национална сигурност" и по европейските въпроси. През декември 2009 г. обаче

Конституционният съд отмени разпоредбата,
като трима от конституционните съдии изразиха особено мнение.

През декември 2010 г. ГЕРБ подкрепи на първо четене предложението от депутата от СДС Лъчезар Тошев проект за изменение в Закона за ордените и медалите, според който **сътрудници на бившата Държавна сигурност не могат да бъдат награждавани с държавни отличия.**

Според национално представително проучване на Националния център за изучаване на общественото мнение, проведено между 3 и 10 ноември 2010 г., 58 процента от българските граждани не одобряват практиката сътрудници на ДС да бъдат награждавани с отличия на съвременна България.

Публично недоволство срещу тази практика се засили, след като **президентът Георги Първанов** (самият той обявен като секретен сътрудник „Гоце“ на Първо главно управление на ДС) **утвърди политика за награждаване с високи държавни отличия именно на хора, свързани с Държавна сигурност.**

Такива бяха последният главен прокурор при Живков

Васил Мръчков

през 2004 г. През 2009 г. комисията по досиетата обяви, че Мръчков е бил секретен сътрудник на Първо главно управление на ДС в периода 1973-1980 г. под псевдонима „Юриста“. Проф. Мръчков оглавяваше Съвета по законодателство в 39-то Народно събрание. След бурното недоволство от ДПС и десните в парламента президентът замени ордена „Стара планина“ и го удостои с по-ниския орден „Св. св. Кирил и Методий“. Други сътрудници на ДС, които президента Първанов е награждавал, са **Ахмед Доган, Петър Манджуков, Тодор Батков, Радосвет Радев, Тошо Тошев** и др.

Прибягване към лустрация след скандала с дипломатите-агенти

След скандала след обявяване на решението на комисията по досиетата за дипломатите

Пропуснатите исторически моменти за лустрация в България

Написано от Христо Христов
Вторник, 01 Февруари 2011 02:03

с агентурно минало, за които се оказа, че близо 50 процента от тях са свързани с ДС и Разузнавателно управление на Генералния щаб на БНА, управляващите от ГЕРБ изразиха позиция за необходимост от промяна в Закона за дипломатическата служба. Една от тях е изискването кандидатите за дипломатическа служба ще трябва да попълват декларация, че са съгласни да бъдат проверявани за връзки с ДС и РУ-ГЩ.

Подобна процедура съществува от 2006 г. в закона за досиетата. Този вид проверка не може да се тълкува като лустрационна и има отношение към бъдещите кадрови назначения.

Малко след разрастване на скандала от ДПС обявиха, че ако се пристъпи към пълна лустрация лидерът на движението Ахмед Доган е готов да напусне политиката. Нито една от останалите политически партии не реагира и не постави въпроса за приемането на цялостен закон за лустрацията.

Не е ясно дали развитието на политическата битка за отзоваването на действащите дипломати-агенти няма да принуди управляващите да потърсят **решение чрез частично въвеждане на лустрационни текстове в Закона за дипломатическата служба.**

Дали пък след време няма да стане ясно, че в този момент е пропуснат третият макар и закъснъл шанс за цялостно прилагане на лустрация и затваряне на страницата за необходимата справедливост и постигане на действително национално помирение? Показателно е, че страни като **Германия и Полша и до днес ползват ефективно принципите на лустрация** в държавната си политика. А пример, че е по-добре това да се направи късно, отколкото едно общество да продължава се върти с години в кръга на един и същи проблеми, е **Румъния, която през 2012 г. прие закон за лустрацията.**

*Лустрация - церемониално измиване, пречистване чрез изкупителна жертва.